

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ระบบคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในชุมชน วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาระบบคิดของคนในชุมชนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านโละ หมู่ที่ 5 ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นแหล่งข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล พร้อมกันนี้ได้จำแนกประเด็นตามวัตถุประสงค์และนำเสนอโดยการบรรยายและการสรุปเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน

1.1 ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานานเกิดจากความสัมพันธ์ 2 รูปแบบคือความสัมพันธ์ที่เกิดจากสายเลือด และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแต่งงานหรือที่เรียกว่าเป็นญาติโดยการ “เกี่ยวดอง” ชาวบ้านโละให้ความหมายของความเป็นเครือญาติว่าต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันทั้งน้ำใจและสิ่งของให้แก่กัน ประารถนาดีต่อกัน ทุกข์สุขร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย ผู้ที่เป็นเครือญาติจะไปมาหาสู่ พบปะเยี่ยมเยียนกัน และมีความห่วงใยและเชื้ออาหารต่อกัน เวลาประสบปัญหาก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติจะเห็นได้ชัดจากการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญในชีวิตของคน เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย และการประกอบอาชีพ

ในกิจกรรมเกี่ยวกับการเกิด ผู้ที่เป็นเครือญาติจะแสดงความห่วงใยรักใคร่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการไปเยี่ยมเยียนแสดงความยินดี ให้คำแนะนำในการดูแลเด็ก การให้กำลังใจ ช่วยเหลือด้านสิ่งของและเงินทอง

ในกิจกรรมการแต่งงาน เครือญาติทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะเข้าร่วมงาน และช่วยกันแบ่งเบาระเจ้าบ่าวและเจ้าสาวอย่างเต็มที่ โดยการแบ่งงานกันทำตามความเหมาะสมตาม

ความถนัด เช่น ผู้ที่เป็นญาติอาวุโสจะมีบทบาทในด้านพิธีกรรม เช่น การเตรียมอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม การดำเนินพิธีกรรม ส่วนญาติวัยกลางคนก็จะช่วยในเรื่องของการจัดเตรียมสถานที่อาหารคาวหวานไว้เลี้ยงแขกในวันแต่งงาน ส่วนวัยหนุ่มสาวก็จะช่วยต้อนรับแขก เลี้ยงแขก อำนวยความสะดวกต่างๆ ตลอดงาน

ในกิจกรรมงานศพ เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนแบบเครือญาติอย่างชัดเจนเพราะถือว่าการสูญเสียร่วมกัน ญาติเกือบทุกคนจะไปร่วมงานศพโดยไม่ต้องบอกกล่าว และช่วยกันทำหน้าที่ของตน พวกญาติผู้ชายก็จะช่วยเกี่ยวกับการจัดสถานที่สำหรับพิธีกรรมต่างๆ เช่น จัดเตรียมที่สวดศพ การเตรียมพื้น เตรียมถาดปาข้าวสำหรับการเผาศพ ส่วนฝ่ายผู้หญิงจะช่วยกันจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงคนที่มาร่วมงานศพ นอกจากนี้ญาติทั้งหญิงและชายจะต้องอยู่ช่วยเหลือตั้งแต่วันแรกที่ถึงงานศพ จนกระทั่งเสร็จพิธีกรรมสุดท้าย

การประกอบอาชีพเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การรักใคร่กลมเกลียวกัน โดยผู้ที่เป็นเครือญาติจะช่วยเหลือกันทั้งในด้านความรู้ เทคโนโลยี ทุน และการจำหน่าย ส่วนมากญาติที่มีฐานะดีจะเป็นผู้อุปถัมภ์ ผู้ได้รับการอุปถัมภ์จะช่วยเหลือ ตอบแทนในด้านการใช้แรงงาน นอกจากนี้การระดมแรงงานที่เรียกว่าการ “เอาแรง” ก็ยังมีการปฏิบัติในหมู่เครือญาติ เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน กิจกรรมเหล่านี้จะทำให้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

เครือญาติทำให้คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย เมื่อญาติพี่น้องประสบปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ จึงทำให้กลุ่มเครือญาติต้องมาช่วยเหลือให้ความร่วมมือ ร่วมคิดในกิจกรรมเสมือนหนึ่งเป็นครอบครัวเดียวกันเสมอ อีกทั้งจากการที่บรรพบุรุษของชุมชนได้ถ่ายทอดความเป็นพี่เป็นน้อง ว่ามีเผ่าพันธุ์เป็นชาวไทลื้อร่วมกันจะต้องรักและปรองดองกัน ดังนั้นในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านพิธีกรรม ด้านการประกอบอาชีพ จึงช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด

1.2 ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นเครือญาติ ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นเครือญาติเป็นสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยทั่วไปสะท้อนให้เห็นความคิดของคนในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหา และเผชิญปัญหาร่วมกัน

ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นเครือญาติกระทำผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับเครือญาติ เช่น กิจกรรมการเกิด การแต่งงาน การตาย และการประกอบอาชีพ คนในชุมชนเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ใน

รูปแบบการช่วยเหลือ การแบ่งเบากภาระ การแสดงความเห็นอกเห็นใจ หรือแสดงความยินดีกับเพื่อนบ้านในชุมชน

นอกจากการเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวมา ชุมชนยังมีการรวมกลุ่มของคนในสังคมแสดงออกอย่างชัดเจนในกิจกรรมการประกอบอาชีพ ชาวบ้านโละได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น กลุ่มเลี้ยว กลุ่มรวมมิตร กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มอาชีพ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้จะช่วยเหลือกันในการแลกเปลี่ยนแรงงานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การทำสวน ทำไร่ ตลอดจนทั้งกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตที่จะช่วยเหลือกันได้

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการกระทำของคนในการพึ่งพาธรรมชาติในด้านการดำเนินชีวิต คือ ป่า น้ำ และดิน ถ้าสิ่งเหล่านี้ถูกทำลายชีวิตก็ไม่สามารถดำเนินอยู่ได้ มนุษย์จึงต้องดูแลรักษาธรรมชาติเหล่านี้ไว้ ซึ่งการดูแลรักษาป่า น้ำ และดินชาวบ้านโละได้ดำเนินการดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า บ้านโละมีป่าที่เป็นทั้งป่าต้นน้ำและเป็นที่อาศัยเก็บอาหารในการดำเนินชีวิต คือดอยสันป่าซาง ชาวบ้านอาศัยป่าแห่งนี้ในการเก็บอาหาร เช่น หน่อไม้ เห็ด และผักต่างๆ นอกจากนี้ปายังให้สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ และยังเป็นเชื้อเพลิงในการประกอบอาหารหุงต้ม นอกจากนี้ผลผลิตจากป่า เช่น เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หวาย และไม้ ยังมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต คือนำมาใช้ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ด้วย

ชาวบ้านโละดูแลรักษาป่า โดยการสร้างข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ความเชื่อ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การห้ามไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่เพราะเชื่อว่ามีผีดูแลเป็นเจ้าของ ห้ามเก็บผักและตัดไม้ในเขตป่าช้าเพราะเชื่อว่าจะรบกวนวิญญาณบรรพบุรุษ นอกจากนี้การไปเก็บผลผลิตจากป่าต้องกระทำอย่างระมัดระวัง เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นได้มีโอกาสเจริญเติบโตออกผลผลิตให้อีก เช่น ไม่เก็บหน่อไม้จนหมด ไม่นำพื้จากป่าโดยการทำลายต้นไม้ว แต่จะเก็บเฉพาะกิ่งเล็กๆ และข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ความเชื่อ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเหล่านี้จะถ่ายทอดผ่านการบอกกล่าว การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง ซึ่งช่วยให้คนรุ่นต่อไปได้ช่วยกันรักษาป่าต่อไป

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับดิน ชาวบ้านโละมีอาชีพในการเพาะปลูกพืชต่างๆ ในการดำรงชีพ เช่น ทำนา ทำสวน เช่น ปลูกส้มโอ ปลูกส้ม และทำไร่ เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่ว หอมหัวใหญ่ กระหล่ำปลี เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านโละยังปลูกผักสวนครัวประเภทผักกาด แดงกวา ผักชี ผักชะอม ไว้รับประทานในครอบครัวด้วย

ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตในระบบเกษตรกรรม ชาวบ้านดูแลรักษาดินโดยปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อบำรุงรักษาดิน ให้เทคโนโลยีง่ายๆ ในการปลูกพืช เว้นในรายที่มีที่ดินจำนวนมากจะใช้รถไถในการไถพรวนดิน นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการบำรุงดินเพื่อการปลูกพืช เช่น การถางหญ้าและกลบเพื่อให้ง่ายเป็นปุ๋ย อย่างไรก็ตามเนื่องจากการผลิตได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อการยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อขายทำให้ชาวบ้านรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อดิน เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาฆ่าแมลง ซึ่งชาวบ้านก็ตระหนักถึงผลกระทบนี้และพยายามใช้อย่างระมัดระวัง

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับน้ำ บ้านโละมีแม่น้ำยาวไหลผ่าน ชาวบ้านโละใช้น้ำจากแม่น้ำยาวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้แม่น้ำยาวยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำมากมายซึ่งชาวบ้านได้เก็บมาเป็นอาหารและชาวบ้านโละได้นำน้ำจากต้นน้ำยาว บนดอยสันป่าซาง มาผลิตประปาภูเขาเพื่อการอุปโภคและบริโภคในหมู่บ้าน

ชาวบ้านโละได้ดูแลรักษาแม่น้ำยาว โดยใช้พิธีกรรมและความเชื่อ เช่น เชื่อว่าแม่น้ำมีเจ้าแม่คงคาวิชา จึงไม่ให้ทิ้งของสกปรกในแม่น้ำ ห้ามถ่มแม่น้ำ และได้จัดพิธีลอยกระทงเพื่อขอบคุณแม่น้ำ และขอขมาที่ได้กระทำให้สกปรก นอกจากการดูแลรักษาแม่น้ำยาวแล้วชาวบ้านยังมีระบบการดูแลรักษาประปาภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญในการอุปโภคบริโภค คือการคัดเลือกผู้แทนหมู่บ้านให้เป็นผู้ดูรักษา มีการจัดเก็บค่าน้ำก็ออกละ 6 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าน้ำประปามีผีดูแลรักษาด้วย จึงมีพิธีกรรมไหว้ผีน้ำก็ออกเพื่อขอให้ช่วยดูแลรักษาน้ำให้ไหลได้ใช้ตลอดไป

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

สิ่งเหนือธรรมชาติหมายถึงผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านคิดว่ามีตัวตนและให้คุณให้โทษต่อคนได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติแสดงผ่านการปฏิบัติและพิธีกรรมไหว้ผี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ ได้ถ่ายทอดคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยทางด้านจิตใจ โดยมีผีเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และให้มีการปฏิบัติตามที่เป็นประเพณีและจารีตของชุมชน

3.1 ความเชื่อเรื่องการตานตุงและตานไม้ค้ำสลิ เป็นพิธีกรรมแสดงออกของความเชื่อเกี่ยวกับโลกหน้า การตานตุงเป็นการอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับ และส่งผลให้ตัวเองในชาติหน้า ส่วนการตานไม้ค้ำสลิก็เพื่อค้ำจุนชีวิตของคนในครอบครัวให้ยืนยาว

3.2 ความเชื่อเรื่องตานข้าวใหม่ และกินข้าวใหม่ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับโลกหน้า คือเป็นการทำบุญให้แก่ผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว และยังมีชีวิตอยู่

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีบรรพบุรุษ ผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าเป็นผีประจำตระกูลสามารถบันดาลทั้งด้านดีและร้ายให้แก่บุคคลในครอบครัว คอยดูรักษาให้คนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิงประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง ปกป้องไม่ให้ผีอื่นเข้ามาทำร้ายคนในครอบครัว แต่ถ้าคนในครอบครัวประพฤติไม่ถูกต้อง หรือเรียกว่าผิดผี ผีก็จะไม่ดูแลรักษาและบันดาลให้เกิดภัยวิบัติต่างๆ ชาวบ้านโละทำพิธีไหว้ผีปู่ย่าในเดือน 9 เหนือ หรือเดือนสิงหาคม เพื่อขอบคุณที่ผีคอยดูแลคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้อาจมีการขอขมาผีด้วย การไหว้ผีจะกระทำที่บ้านเก่าผี โดยให้เครื่องญาติที่นับถือผีเดียวกันส่งตัวแทนครอบครัวละ 1 คน จัดหาเครื่องเซ่นไหว้ ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้จำพวกอาหาร และจุดธูปเทียนบอกกล่าวผีให้มากินอาหาร และขอให้ผีปู่ย่าช่วยดูแลรักษาช่วยปกป้องจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง การไหว้ผีปู่ย่าเป็นการแสดงถึงความเคารพ ขอบคุนต่อผีบรรพบุรุษ และสร้างความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติเดียวกัน

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีที่ทำหน้าที่ปกครอง ผีที่ทำหน้าที่การปกครองคือผีเสื้อบ้าน มีหน้าที่ในการดูแลรักษาคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน อาจจะกระทำในกลุ่มเครือญาติ หรือทำในระดับครอบครัวในกรณีที่ต้องการบนบานต่อผีเสื้อบ้านให้ช่วยดูแลรักษา แต่โดยทั่วไปการเลี้ยงผีเสื้อบ้านจะเป็นพิธีกรรมระดับชุมชน โดยทุกคนในชุมชนต้องส่งตัวแทนบ้านละ 1 คนไปร่วมพิธีไหว้ผีเสื้อบ้าน พิธีกรรมนี้จะจัดขึ้นในเดือน 9 ของทางภาคเหนือ โดยการทำสวด 1 อันและใส่เครื่อง 4 คือแกงส้ม แกงหวาน จันดิบ ปลาควาย ข้าวกล่ำ ผ้าขาว รูปคน 1 รูป รูปไก่ 1 ตัว ไช้ 1 ฟอง เงิน 25 บาท และบอกกล่าวแก่ผี เมื่อเสร็จพิธี ชาวบ้านก็จะร่วมสังสรรค์กินเลี้ยงร่วมกัน การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน นอกจะขอบคุณผีแล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนอีกด้วย

3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีที่ดูแลปัจจัยการผลิต ผีที่ดูแลปัจจัยการผลิตหมายถึงผีที่ดูแล น้ำ ดิน และป่า ซึ่งชาวบ้านโละเชื่อว่าสิ่งธรรมชาติเหล่านี้มีเจ้าของดูแลการใช้สอยสิ่งเหล่านี้ต้องขออนุญาต และขอบคุณทุกครั้ง จะช่วยให้การประกอบอาชีพได้ผลผลิตเพราะเจ้าที่หรือผีเจ้าของช่วยดูแลรักษา ความสัมพันธ์กับผีแสดงออกผ่านพิธีกรรมดังนี้

พิธีกรรมเกี่ยวกับดิน เช่น การเลี้ยงผีข้าวแสด การขอดินจากพญานาค การไหว้แม่ธรณี การเลี้ยงผีข้าวแสดเพราะเชื่อว่าในพื้นที่นา หรือไร่ มีผีคอยดูแลรักษาอยู่ การไหว้ผีข้าวแสดเป็นการแสดงออกถึงการขออนุญาตและบนบานให้ช่วยดูแลพืชผลผลิตให้ปลอดภัยจาก นก หนู และศัตรูพืชต่างๆ การไหว้ผีข้าวแสดจะทำบริเวณไร่นา โดยการทำขัณฑ์และน้ำเครื่องบูชา คือข้าวปั้น เทียนคู่

ไก่อู่มาก 1 คำ พลุ 1 ใบ ยาสูบ 1 มวน น้ำใส่กระทง และเชิญผีข้าวแฮกมารับเครื่องเซ่น พร้อมทั้งบอกกล่าวให้ช่วยดูแล นอกจากนี้เมื่อมีการเก็บเกี่ยวก็จะบอกผีให้มาเอาส่วนแบ่ง ซึ่งทำพิธีโดยขดฟางเป็นกระทง 4 แจ่ง และเอาผลผลิตไปวาง และบอกกล่าวให้ผีมารับไป การเลี้ยงผีข้าวแฮกจึงเป็นการขออนุญาตใช้ปัจจัยการผลิตคือดิน และขอบคุณเจ้าของการผลิตที่ช่วยดูแลรักษา การขอคืนจากพญานาคเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงถึงความคิดเรื่องดินหรือธรรมชาติมีเจ้าของ การใช้จึงต้องขออนุญาตบอกกล่าวให้ทราบ การขอคืนจากพญานาคเนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าดิน ที่อยู่ลึกลงไปเป็นของพญานาค ถ้าจะขุดดินในส่วนนั้นต้องขออนุญาต ไมเช่นนั้นจะเกิดภัยพิบัติแก่ผู้นั้น การขอก็ต้อง นำผ้าขาว 4 มุม มาปูกันหลุม และ นำเครื่องบูชาข้าวปลาอาหาร หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง ผ้าขาวยาว 1 คอก 1 ผืน ไปวางใกล้ ๆ แล้วทำพิธีบอกกล่าว พิธีไหว้แม่ธรณี ซึ่งเป็นอีกพิธีหนึ่งที่แสดงถึงการขออนุญาตแม่ธรณี โดยการนำข้าวปั้นกล้วยหนวย บอกกล่าวแม่พระธรณีให้มารับของไหว้

พิธีกรรมเกี่ยวกับน้ำ พิธีกรรมเกี่ยวกับน้ำที่สำคัญของชาวบ้านโละคือ พิธีฉายหนังแดง พิธีลอยกระทง การจับออกไฟ ตานธรรมปลาช่อน และการเลี้ยงผีน้ำก๊อก พิธีกรรมเหล่านี้แสดงถึงความคิดของคนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดูแลรักษาน้ำ พิธีกรรมเกี่ยวกับน้ำเป็นการแสดงถึงการขออนุญาต ขอโทษและขอบคุณผีที่ช่วยดูแลน้ำซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต พิธีฉายหนังแดง และพิธีจับออกไฟเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในเดือน 7 เป็นพิธีกรรมระดับชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อขอน้ำขอฝน ให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมฉายหนังแดงมีเครื่องเซ่น เป็นสัตว์ใหญ่ และเครื่องบูชาต่างๆ ส่วนพิธีกรรมจับออกไฟ ใช้บอกไฟเป็นเครื่องบูชา เพื่อบูชาแกนซึ่งเป็นผู้ดูแลน้ำ เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็ร่วมกัน รับประทานอาหาร ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนด้วย ส่วนพิธีลอยกระทงและตานธรรม ปลาช่อน เป็นพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สำนึกถึงบุญคุณของผู้ให้น้ำ พิธีลอยกระทงยังแสดงถึงการขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำอีกด้วย ส่วนพิธีกรรมการไหว้ผีน้ำก๊อก เป็นการแสดงถึงการขอบคุณและขอให้ผีช่วยดูแลรักษาน้ำให้อุดมสมบูรณ์

พิธีกรรมเกี่ยวกับป่า ในบ้านโละไม่มีพิธีกรรมไหว้ผีป่าหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับป่าอย่างชัดเจน แต่ระบบคิดเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาป่าจะแสดงผ่านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงออกของความเชื่อต่างๆ เช่น ความเชื่อเรื่องโชคลาง ถ้าก่อนเข้าป่าฝันเห็นสิ่งไม่เป็นมงคลถือว่าไม่ควรไปอาจเป็นอันตราย ถ้าต้องไปแรมคืนในป่าให้บอกแม่ธรณีให้ช่วยรักษา ห้ามฝากตัวกับผีป่า ความเชื่อเกี่ยวกับไม้อัปมงคล เช่น เชื่อว่าไม้ตะเคียน ไม้ในบริเวณป่าช้า บริเวณหอลี้ยวบ้าน ถือว่ามีเจ้าของ ห้ามตัดมาสร้างบ้าน เพราะจะทำให้เจ็บป่วย ทำมาหากินไม่ขึ้น ผีจะตามรังควานและจะตามมาเอาคืน ความเชื่อเรื่องขอบเขตของผี ความเชื่อนี้จะห้ามไม่ให้คนไปตัดต้นไม้ในป่าช้า เพราะถือว่าเป็นเขต

ของผี นอกจากนี้ในป่าบริเวณต้นใหญ่จะเป็นขอบเขตของผี โดยจะแสดงให้เห็นสัตว์ใหญ่ เช่น งูใหญ่ เก้งใหญ่ กวางใหญ่ จะตัดต้นไม้ไม่ได้เพราะถือว่ามีเจ้าของคอยดูแลรักษา

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของคนนอกจากจะแสดงถึงการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงการขออนุญาต การขอขมา การขอความช่วยเหลือบนบานสาธยาย และการขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว การไหว้ผียังเป็นพิธีกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้พิธีกรรมการไหว้ผียังเป็นการถ่ายทอดความเชื่อ วิถีปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ วิถีปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างถูกต้อง เพื่อการอยู่ ร่วมกันอย่างสมดุลในสังคมอีกด้วย

อภิปรายผล

การวิจัยนี้ได้พบบางประเด็นที่น่าสนใจและควรนำมาอภิปรายเพื่อทำความเข้าใจว่าเป็นเพราะอะไร ดังนี้คือ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ประเด็นที่น่าสนใจคือในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากการติดต่อกับชุมชนภายนอก การไหลบ่าของวัฒนธรรมแบบทุนนิยม การพัฒนาของรัฐ ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการรับความรู้และเทคโนโลยีใหม่เข้ามา ใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น โดยเฉพาะในวิถีการผลิต จึงทำให้การพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านและเครือญาติลดน้อยลง และน่าจะส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ตามแนวคิดของ บุญเทียนทองประสาน (อ้างใน อาริยา เสวตมร, 2542, หน้า 11) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมชาวบ้านมีความเคลื่อนไหวและมีการผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา โดยมีความสัมพันธ์กับ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน และเมื่อสภาพปัจจุบันวัฒนธรรมทุนนิยมเข้าไปถึงชุมชน ก็เกิดการปะทะและทำลายวัฒนธรรมชุมชนไปด้วย แต่จากการวิจัยพบว่าการปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมตามวิถีการผลิตนั้นเกิดขึ้นจริง แต่วัฒนธรรมทุนนิยมที่เข้าไปถึงหมู่บ้าน รวมทั้งอำนาจของรัฐต่างๆ ไม่สามารถทำลายวัฒนธรรมของชาวบ้านได้ แม้ว่าวิถีการผลิตจะถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับกระแสวัฒนธรรมทุนนิยม การผลิตเพื่อขาย ทำให้การพึ่งพาแรงงานของญาติ และเพื่อนบ้านลดน้อยลง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านในชุมชนยังคงดำรงอยู่ค่อนข้างเหนียวแน่น ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าได้มีปัจจัยและเงื่อนไขบางอย่างในชุมชนเอื้ออำนวยดังนี้คือ

ประการที่หนึ่ง ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2537, หน้า 157) กล่าวว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกันซึ่งหมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษ

ทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม พร้อมๆ กันไป และความรู้สึกผูกพันนี้จะช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่ม ชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันสามารถเฝ้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและนับถือศาสนาเดียวกัน

ประการที่สองคือ การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณี และความเข้มแข็งของ ครอบครัว และเครือญาติ สถาบันศาสนา ส่งผลให้ การถ่ายทอดและผลิตซ้ำความเชื่อและคุณค่าเกี่ยวกับความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ คุณค่าเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัย มีประสิทธิภาพ ซึ่งการถ่ายทอดและการผลิตซ้ำนี้จะเป็นกลไกให้เกิดการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531, หน้า 16) กล่าวว่าคนที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะสามารถดำรงความเป็นชุมชนอยู่ได้สืบต่อเนื่องมาได้หลายชั่วอายุคนนั้น เพราะว่าชุมชนได้มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้แก่สมาชิกในสังคมได้ ซึ่งความรู้ที่กล่าวถึงก็คือ อุดมการณ์หรือวัฒนธรรมและความรู้เรื่องการประกอบอาชีพ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ประเด็นที่น่าสนใจของความสัมพันธ์นี้ คือ ความเชื่อเรื่องผี คุณค่าความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กับการยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างไร ทำไมความเชื่อทั้งสองอย่างนี้ประสานกันได้อย่างลงตัว โดยฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งไม่สูญหายไป เมื่อพิจารณาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ทั้งในรูปแบบการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ การรักษาพยาบาล ที่มีโรงพยาบาลรักษายามเจ็บป่วยไข้ ในกระบวนการผลิต มีรถไถเครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้บทบาทของผี ในการดูแลรักษา เยียวยา และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตน้อยลงไป ผลผลิตได้ผลดีเพราะปุ๋ยเคมี ไม่ใช่ดีเพราะการไหว้ผีข้าวแสด ชาวบ้านจึงน่าจะเลิกเชื่อเรื่องผี เพราะเทคโนโลยีแสดงให้เห็นผลทางรูปธรรมกว่า แต่ในความเป็นจริงในขณะที่ชาวบ้านใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดยาฆ่าแมลงอยู่นั้น ชาวบ้านก็ไหว้ผีข้าวแสดไปด้วย แม้การปฏิบัติของ ชุมชนจะปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการผลิตเพื่อขาย แต่ความเชื่อเรื่องผี ในการเป็นผู้ดูแล คุ่มครอง และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตนั้นยังดำรงอยู่ไม่ได้สูญหายไปไหน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าปัจจัยอย่างหนึ่งคือการผลิตซ้ำของสถาบันในชุมชน และที่สำคัญคือชาวบ้านสามารถแยกแยะบทบาทหน้าที่ของความคิดทั้งสองอย่างนี้ มาใช้ในการตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกัน ความเชื่อเรื่องผีจะตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เทคโนโลยีตอบสนองความต้องการในการเพิ่มผลผลิตให้สอดคล้องกับการผลิตเพื่อขาย ความต้องการของตลาด อย่างเช่นที่ ฉลาดชาย ระมิตานนท์ (2527, หน้า142) ได้อธิบายความผสมกลมกลืนของ

ความเชื่อที่แตกต่างกันในสังคมไทยว่า ความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ และวิทยาศาสตร์สามารถดำรงอยู่คู่กันไปโดยไม่หักล้างซึ่งกันและกัน เพราะว่าความเชื่อต่างๆ เหล่านั้นมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการ หรือความจำเป็นของผู้คนในสังคมด้านจิตใจและวัตถุแตกต่างกัน ดังนั้นผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยจึงสามารถที่จะเลือกใช้วิธีการหนึ่งและคำอธิบายอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาชีวิตของแต่ละคน แต่ละชนชั้นอย่างสอดคล้องกับสถานภาพ ชนชั้น และสถานการณ์ โดยมีโลกทัศน์ที่อาจต่างระดับกันเป็นปัจจัยควบคุมอยู่เบื้องหลัง ด้วยเหตุนี้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เทวดาฟ้าดิน อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์ คาถา ดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ในการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงวิถีการผลิตจะเปลี่ยนแปลงไป แต่การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงกับสภาพบริบททางสังคม และเศรษฐกิจ แต่ความเชื่อและคุณค่าเกี่ยวกับธรรมชาติ คือความเชื่อเรื่องผี คุณค่าเรื่องความกตัญญูคุณธรรมชาตินั้นยังดำรงอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะการถ่ายทอดและผลิตซ้ำของชุมชนยังคงอยู่

อย่างไรก็ตามไม่จะเป็น ความเชื่อ และคุณค่า ของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความเชื่อ และ คุณค่าของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อ และ คุณค่า ระหว่างคนกับธรรมชาติ ที่ยังคงอยู่นั้นไม่ได้คงอยู่อย่างครบถ้วน แต่ได้ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในบางเรื่อง บางเรื่องอาจจะอยู่ในสภาพเดิม บางเรื่องอาจลดความสัมพันธ์ลงไป และถ้าไปดูการปฏิบัติที่สะท้อนถึงความเชื่อ และคุณค่าของความสัมพันธ์แล้ว จะเห็นการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติอย่างชัดเจน มีการปรับเปลี่ยนวิธีการ การลดทอนขั้นตอนลง ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป

ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นถึง ระบบคิด ในด้านความเชื่อ และ คุณค่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผี ที่ก่อให้เกิดความเป็นพวกพ้อง ความมั่นคงในหมู่เครือญาติ คุณค่าของการพึ่งพาอาศัย ที่เป็นปัจจัยสำคัญให้ชุมชนสามารถปรับตัว และรับมือกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ แก้ปัญหาได้ ไม่ล่มสลายไปกับกระแสวิวัฒนกรรมภายนอกที่เข้ามากระทบ ซึ่งศักยภาพของชุมชนนี้ พรพิไล เลิศวิชา (2532) ก็ได้ค้นพบที่หมู่บ้านศิรีวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่นกัน ซึ่งหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ สามารถฟื้นฟูตัวเองหลังจากประสบภัยธรรมชาติร้ายแรง และสามารถต่อสู้รับมือกับการรุกรานของกระแสวิวัฒนกรรมทุนนิยม และการทอดทิ้งของรัฐเนื่องจากการอยู่ห่างไกล และกลไกที่ทำให้ชุมชนศิรีวงศ์สามารถพึ่งพาตนเองได้เนื่องจากความสำนึกเกี่ยวกับพวกพ้อง เครือญาติ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา คุณค่าของการพึ่งพา

อาศัย การสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น และ ผู้นำตามธรรมชาติที่มีความสามารถเข้มแข็งมีความจริงใจ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้เรียกรวมกันว่า ระบบคิดของชุมชนนั่นเอง

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้และข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ข้อมูลจากการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่ยังคงความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ จะมีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน คือชุมชนมีความสามัคคีในการทำกิจกรรมต่างๆ การพัฒนาชุมชนจึงควรเป็นไปในทิศทางที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ เพราะจะเป็นปัจจัยให้คนสามารถรวมกันได้ เมื่อรวมกันได้ก็จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนอย่างชัดเจนในการจัดการสิ่งต่างๆ ในชุมชน จึงควรจะนำผลการศึกษานี้ไปใช้ในการนี้ไปใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงวัฒนธรรมในแง่มุมมองของความเชื่อ และการให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในชุมชน ในคราวต่อไปควรมีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนว่าส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนอย่างไร